

SHARQ XALQLARI FOLKLORI - MILLIY
QADRIYATLAR IN'IKOSI
XALQARO ILMIY KONFERENSIYA

ФОЛЬКЛОР НАРОДОВ ВОСТОКА - ОТРАЖЕНИЕ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ
МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

FOLKLORE OF THE PEOPLES OF THE EAST
- A REFLECTION OF NATIONAL VALUES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

TOSHKENT
2021-yil 16-oktabr

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

**SHARQ XALQLARI FOLKLORI - MILLIY
QADRIYATLAR IN'IKOSI**

IKKINCHI QISM

**ФОЛЬКЛОР НАРОДОВ ВОСТОКА-
ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ**

2 ЧАСТЬ

**FOLKLORE OF THE PEOPLES OF THE EAST –
A REFLECTION OF NATIONAL VALUES**

PART 2

Toshkent 2021

2

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 2 martdagi 78-F-sonli farmoyishi va O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining 2021 yil 10 martdagi 122-sonli buyrug‘i, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 1 noyabrdagi “Xalqaro baxshichilik san‘ati festivalini o‘tkazish to‘g‘risida”gi Qaroriga binoan 2021 yil 10 aprelda Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Sharq madaniyati va merosini tadqiq etish ilmiy-tadqiqot markazi” va “Sharq mamlakatlari adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslik” kafedrasidan “Sharq xalqlari folklori – milliy qadriyatlar in‘ikosi” mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari kiritilgan.

To‘plamdan sharqshunos mutaxassislar tomonidan olib borilgan Ipak yo‘li folklori davlat ilmiy – tadqiqotlar doirasidagi maqolalari, shuningdek, respublikamiz va horijiy mamlakatlarning adabiyotshunos olimlarining maqolalari o‘rin olgan. Mazkur to‘plam sharq mamlakatlari folklori janrlari badiiyati, yozma adabiyotdagi rivoji, folklor asarlarning o‘zaro ta‘siri va tipologiyasi masalalari, o‘zbek va xorijiy sharq halqlari folklori aloqalari masalalari kesimidagi yangi ma‘lumotlar bilan tanishishda zaruriy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Mas‘ul muharrirlar:

f.f.d. prof. G.Sh. Shomusarov

Tahrir hay‘ati:

**f.f.d dots. D.Z. Muhiddinova, f.f.d. prof. R.U.Xodjaeva,
f.f.d. prof. T.A. Muxtarov, f.f.d. prof. U.U. Muhibova,
f.f.n. dots. M.Ziyavuddinova, f.f.n. dots. A. Alimbekov
f.f.n. Sh.I. Ahmedova, kat. oqit. N. M. Saidova,
kat. oqit. Sh.T.Komilova.**

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2021 yil 7 oktyabr 2 - sonli majlisi qaroriga muvofiq nashrga tavsiya etilgan.

© **Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021**

**BUXORO NIKOH TO'YI UDUMLARINING UNGA
ALOQADOR MAROSIM QO'SHIQLARIDAGI BADIY IFODASI**

Sherbekova Gavhar Yaxshiboevna

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

Buxoro, O'zbekiston Respublikasi

Annotasiya. Mazkur maqolada Buxoro nikoh to'yi udumlari hamda nikoh to'yi urf-odatlariga aloqador aloqador marosim qo'shiqlari ilmiy jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: nikoh to'yi, marosim, "Uy ko'rdi", "Qalin bichish", "sut puli", "karda puli", "Fotixa".

Аннотация. В статье дается научное исследование бухарских свадебных обычаев и обрядовых песен, связанных с свадебными обычаями.

Ключевые слова: свадьба, обряд, Уй курди", "Калин бичиш", "сут пули", "карда пули", "Фотиха".

Abstract. This article scientifically examines the Bukhara wedding customs and ceremonial songs related to wedding traditions.

Key words: wedding, ceremony, "Uy kurdi", "Kalin bichish", "Sut puli", "Karda puli", "Fotiha".

Buxoro nikoh to'yi udumlarga boy. Unga aloqador udumlarning aksariyati nikoh to'yi marosimi jarayonida aytiladigan qo'shiqlarda ham o'z badiiy tajassumini topganligi bilan e'tiborni tortadi.

To'ydan oldin kelin boradigan xonadonni surishtirish, borib ko'rish, tanishish udumi haligacha saqlanib kelayotir. Odatda, keksa ayollar ishtirokida tashkil qilinadigan bu udum xalq orasida "Uy ko'rdi" deb nomlanadi. Unga ishoralar quyidagi yor-yorda ifoda etilgan:

Keksa-keksa xotinlar

Borib keling, yor-yor.

Ikki yoqni ko'ndirib,

To'yni qiling, yor-yor.

To'y bo'lajak hovlini

Ko'rib keling, yor-yor.

Domotimiz onasini

So'rab keling, yor-yor.

Kuyovning uyini ko'rishga kelgan ayollarga kuyov xonadoni, odatda maqtalgan, ta'rif-tavsiflangan:

Kelin tushgan uyning

Naqshi bordir, yor-yor.

*Bizga kelgan kelinning
Baxti bordir, yor-yor.*

Kuyovning uyini, xonadon ahlini ko'rib kelgan ayollar esa qiz tomonga shu maqtov va ta'rif-tavsiflarni yetkazishgan:

*Kelin tushgan uyning
Sveti bor, yor-yor.
Hamma xalqning dunyodan
Umidi bor, yor-yor.*

Yoki:

*Hay-hay o'lan, hay o'lan,
Hay saniki, yor-yor.
To'rt burchagi kumushdan
Uy saniki, yor-yor.*

Yor-yorlarda "uy ko'rdi" natijalarini ba'zan qizning dugonasi so'rab, bilib berishi ifoda etilgan:

*Tog'da kiyik sayr etib,
Soyga tushdi, yor-yor.
Maning sevgan dugonam
Qayga tushdi, yor-yor.*

Uy ko'rib kelgan ayolning kelin dugonasi savoliga javobi:

*"Qayga tushdi?" – demanglar,
Ishq bog'ida, yor-yor.
Endi o'rin qolmaydi
Dil dog'iga, yor-yor.*

Agar "uy ko'rdichi"larga kuyov tomon ma'qul kelmasa, bu ham ro'y-rost aytilgan:

*Jersi ko'ylak egnida
Guli mayda, yor-yor.
Tanimaymiz kuyovni
Uyi qayda, yor-yor.*

Turmushga uzatilayotgan qiz uchun kuyov tomonga ma'lum miqdorda "qalin" belgilash va olish shunday udumlardan biridir. Bu voqelik, xususan, qizni kuyovnikiga uzatish jarayonida kuylanadigan "yor-yor" qo'shiqlarida ham bildirib o'tilgan:

*Boqqa qo'chqor bog'lamoq,
Odat ekan, yor-yor.
Qalin berib, qiz olmoq,
Davlat ekan, yor-yor.*

Ko'rinyaptiki, qo'shiqda "qalin berib, qiz olmoq" odat, davlat ekani alohida ta'kidlanmoqda. Buning uchun yigit tomon maxsus tayyorgarlik ko'rgan. Mol-hol boqib, pul yiqqan, chunki qalin narxi yo pul, yo mol bilan belgilangan. Qalin belgilash jarayoni "qalin bichmoq" deb yuritiladi. "Qalin bichish"da sovchilar mas'ul hisoblangan.

Ayrim yor-yorlarda qalinning miqdori, odatda, uning qimmat narxlanishiga ishorani kuzatish mumkin:

*Uzoq-uzoq yo'l yurib
Surilmanglar, yor-yor.
O'n besh tillo pul berib
Kerilmanglar, yor-yor.*

Ushbu to'rtlik badda "O'n besh tillo pul" miqdoridagi qalin pulini "berdim" deb aytishga va kerilishga arzimasligi shunchaki aytilmayapti. Buning sababi shu bandning mantiqiy davomi sifatida keltirilgan quyidagi badda ravshanlashtirilgan. Kelin tomon, odatda, qizning "qalin"i uchun olgan pulini uning sepini qilish, kam-ko'stini hozirlash uchun ishlatadi. Shuning uchun qizni olib kelgan yangalar tilidan aytiladigan yor-yorlarda olingan tillo puli bo'lsa-da, xarjlab kelingani haqida gapiriladi:

*O'n besh tillo qalinni
Xarjlab keldim, yor-yor.
To'lgan oydek singlimni
Boshlab keldim, yor-yor.*

Ayrim joylarda qalindan tashqari, "sut puli" ham olinadi. Ba'zi joylarda "qalin" va "sut puli" ning umumiy holatda "qalin"ni ifodalashi ham kuzatiladi. Aslida "sut puli" (Surxondaryoda "karda puli" deb ham yuritiladi) qizning onasini rozi qilish uchun kuyovning onasi tomonidan beriladigan pul hisoblanadi. Umuman aytganda, xalqimiz orasida, jumladan, Buxoro aholisi o'rtasida saqlanib kelayotgan "sut puli" berish udumining nomi hududda yaratilgan va kuylanib kelayotgan nikoh to'yiga aloqador qo'shiqlardan o'rin olgani bejiz emas. Bunga "kelin salom" qo'shig'i matnidan olingan quyidagi misralar misol bo'la oladi:

*"Sut puli" deb so'zlagan.
Qo'y-qo'zini ko'zlagan,
Tog'asiga bir salom.*

Yuqoridagi misralarda “sut puli” deb so‘zlagan, buning uchun qo‘y-qo‘zini ko‘zlagan aynan tog‘a ekaniga bekorga e‘tibor jalb qilinmayotir. Chunki, odatda, “qalin” va “sut puli”ni belgilashda har ikkala tomondan jonkuyar va himoyachi, rahnamo sifatida tog‘a ishtirok etadi.

Keyingi paytlarda ko‘p joylarda “qalin” va “sut puli” olish-berish udumi yo‘qolib borayotgani tahsinga sazovor. Shuning uchun ular haqida ma‘lumot beruvchi qo‘shiqlarni o‘rganish xalq marosim qo‘shiqlarining tarixiy-hayotiy asoslari bilan tanishish, ular to‘g‘risida bilish imkonini berishi bilan muhim hisoblanadi.

Kelin uchun berilgan qalin bilan to‘y xarji bir narsa emas. To‘y xarji to‘y ziyofatini tashkil qilish va o‘tkazish uchun kuyov tomonidan yuboriladigan narsalarni, ya‘ni to‘yga so‘yiladigan tana yoki qo‘chqor, qo‘y), yog‘, un, shirinliklar, hatto o‘tin kabilarni anglatadi. Xalq tilida bu udumni ifodalash uchun “to‘y ortmoq”, “to‘y yubormoq”, “to‘y olmoq”, “to‘y keltirmoq”, “to‘y kelmoq” kabi birikmalar ishlatiladi. Ko‘pchilik “ko‘z tegmasin” degan niyatda “to‘y”ni yashirin, pana-pastqam ko‘chalar orqali yuborgan.

*Egri-bugri ko‘chadan
Soy keladi, yor-yor.
Uzun bo‘yli singlimga
To‘y keladi, yor-yor.*

Yoki yana:

*Tizza bo‘yi loy ko‘cha,
Bu kecha, yorug‘ kecha.
Qo‘shnimizda bo‘ldi to‘y,
Keldi to‘yga semiz qo‘y.*

Ba‘zi qo‘shiqlarda qalin uchun yoki to‘y ziyofati uchun keltirilgan mollarning oriqligi ustidan kulinadi. Kelinchak hali bormay turib, kuyov tomonidan bu tarzda kamsitilganiga achinish, kuyov tomonning xasisligi va bee‘tiborligidan nafrat bildiriladi:

*Arobaning gupchagi
Yoriq ekan, yor-yor.
Qizga bergan qo‘yingiz
Oriq ekan, yor-yor.
Aravaning gupchagi
Larzon ketdi, yor-yor.
Esizgina jon singlim
Arzon ketdi, yor-yor.*

Nikoh to‘yi bilan aloqador ayrim marosim qo‘shiqlarida “to‘y” berishda, to‘y yuborishda oliyhimmat bo‘lishga chorlangan. Qolaversa, xalqimizda “Topganing to‘yga buyursin” degan alohida olqish ham mavjud:

*Qator-qator tevaga
To‘y ortinglar, yor-yor.
Tog‘da yurgan suruvdan
Qo‘y ortinglar, yor-yor.*

Buxoroda kelin-kuyov uchun chimildiq ikki bor tutiladi. Birinchisi – kelin xonadonida, uni kuyovnikiga uzatishdan oldin o‘tkaziladigan “Fotiha” to‘yida tutadilar. Ikkinchi esa kuyov xonadonida tutiladi. Uning ichiga kelin-kuyovning joyi to‘shaladi.

Xulosa qilib aytganda, Buxoro nikoh to‘yiga aloqador udumlar tasviri, talqini hozirgacha jonli ijroda saqlanib kelayotgan yor-yor, o‘lan, kelin salom singari janrlarda o‘ziga xos badiiy ifodasini topganligi alohida e‘tiborga loyiqdir.

XORAZM DOSTONCHILIGINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

(Baxshilar repertuari va ijrochilik mahorati)

*Sabirova Nasiba Ergashevna
Urganch DavlatUuniversiteti
filologiya fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PhD), dotsen
Urganch, O‘zbekiston Respublikasi*

Annotasiya: Ushbu maqolada Xorazmda doston ijrosida soz, musiqaga asosiy e‘tibor qaratilishi, har bir nag‘ma-kuy maxsus nomlangan bo‘lganligidan kuylarni esda saqlash baxshi zimmasiga yanada ko‘proq mas‘uliyat yuklashi, baxshilar repertuari va ijrochilik mahorati haqida so‘z boradi. Bundan tashqari baxshida o‘z kasbiga e‘tiqod, kuch-g‘ayrat bo‘lishi shart ekanligi, xorazmlik Suyav baxshi Muhammad Rahimxon Soniy-Feruz dargohida “Ero‘g‘li” dostonini 21 kecha muntazam kuylagani, hatto poyariqlik Amin baxshi “Alpomish” dostonini uch oy mobaynida kuylagani va bunday real ma‘lumotlar hozirda afsonaday bo‘lib tuyulishi, baxshi mahorati ko‘p narsaga bog‘liq ekanligi, eng avvalo an‘anadan boshlanishi lozimligi xususida fikr-mulohazalar bildirilgan. Shuningdek, doston kuylash an‘anasi asrlar

Sharipov Rustam Husniddinovich. Yashar Kamolning “Sevgi afsonasi” romanidagi mifologik unsurlarning o‘zbekcha tarjimada berilishi. Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi.....	252
Sherbekova Gavhar Yaxshiboevna. Buxoro nikoh to‘yi udumlarining unga aloqador marosim qo‘shiqlaridagi badiiy ifodasi. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	259
Sabirova Nasiba Ergashevna. Xorazm dostonchiligining o‘ziga xos xususiyatlari(Baxshilar repertuari va ijrochilik mahorati). Urganch, O‘zbekiston Respublikasi.....	264
Umarova Nilufar Turapovna. Nazar Shukur va A‘zam O‘ktam ijodida xalq maqollarining lirik ifodasi. Qarshi, O‘zbekiston Respublikasi....	272
Soatova Nodira. “O‘tkan kunlar” romanida xalq dostonlarining epik tasvir an‘analari(“Tohir va Zuhra” dostoni misolida). Jizzax, O‘zbekiston Respublikasi.....	279
Rustamova Gavhar Bahron qizi. O‘zbek folklorida tut obrazi bilan bog‘liq udumlar ifodasi. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	285
Турсунов Ибрагим Нуралиевич. Роль восточных исполнителей фольклорных произведений в развитии духовно-религиозных и нравственных ценностей народа.(на примере узбекских народных терма). Ташкент, Республика Узбекистан.....	290
Turolova Parizod Shavkat qizi. “Qaytmas to‘lqinlar” romanida milliy qadriyatlar tasviri. Jizzax, O‘zbekiston Respublikasi.....	295
Turdimov Shomirza Ganievich. “Alpomish” dostonidagi yetakchi obrazlar semantikasi. Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi.....	299
Saydaxmedova Nigora Sulaymonovna. Muhammad Yusuf ijodidagi o‘zbek folklor motivlarini o‘rgatish. Namangan, O‘zbekiston Respublikasi.....	306
Салимова Дильнаваз Акмаловна. Перевоплощение национальных реалий в переводах стихотворений Гафура Гуляма. Джизак, Республики Узбекистан.....	311
Rustamova Gavhar Bahron qizi. O‘zbek folklorida anor obrazining semantic talqinlari. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	319